

ПОЕТ «ПОТУЖНОГО ТАЛАНТУ І НЕЗВИЧАЙНОЇ ДОЛІ»*

У великому (близько 200 наукових публікацій) дослідницькому доробку професора кафедри української літератури УжНУ Лідії Голомб дві книги присвячено Петрові Карманському. Перша, 1996 року, носила назву «Петро Карманський. «Ой люлі, смутку» (Поезії). Упор, текстів, передмова та примітки Л. Голомб, друга – 2010-го, «Петро Карманський: життя і творчість».

Новизна другої праці очевидна. Йдеться про українського митця, пов'язуваного сучасною наукою переважно із раннім модернізмом «Молодї Музи». Насправді, як слушно твердить дослідниця, «історія життя і творчості П. Карманського виходить далеко за рамки його участі в «Молодї Музі», і ця історія, безумовно, не може бути написана, доки величезна творча спадщина письменника, розпорошена по різних архівах та малодоступних виданнях Галичини, Європи й Америки, в своєму повному обсязі не буде зібрана й опублікована в Україні». І все ж, судячи із написаного нею, до створення такої історії Л. Голомб успішно наближається.

* Голомб Л. Г. Петро Карманський: життя і творчість. – Ужгород: Гражда, 2010. – 246 с.

У рецензованій монографії зроблено вдалий вибір інтерпретаційного методу «самототожності митця», який гарантує багатогранне читання літератури як «текстографії» твору і творчості у їх цілісності та неповторності. Лідія Голомб відкриває читачеві художню систему письменника, яка «попри всю її багатогранність, винятково цілісна: твори, написані в різних літературних родах і жанрах, пов'язані між собою єдністю авторського образу, неповторною поетикою, впізнаваністю ключових тем і мотивів», а «у центрі цієї унікальної системи - спроби досягнути таємниці світу і людини в ньому, розв'язати чи бодай наблизитися до розв'язання проблем сенсу людського життя, самопізнання людини, її взаємин із Богом, природою, суспільним середовищем, нацією, всесвітом» (с. 209).

Авторську концепцію діяльності Петра Карманського структуровано дослідницею у вісім глав книжки, із яких перша - «.. чи остре, чи тупе моє перо...» - відведена під висвітлення глибокого драматизму долі поета: від дитинства та юності у багатодітній, рано осиротілій рідній домівці, в українській гімназії Перемишля, у ролі випадкового садівника чи репетитора трьох синів пияка-канцеляриста,

студента філософії Львівського університету; подальшого пошуку заробітку в українському банку «Дністер», у здійсненні давньої мрії – побувати в Римі, реалізованій завдяки становищу вихованця «Коледжіо рутено» у Ватикані та доброму наставнику, українському філософові Володимиру Лесевичу, у завершенні освіти в Перемишлянській духовній семінарії та Львівському університеті, в учительській праці в гімназіях Золочева, Львова, Тернополя, а далі – у канадських Вінніпегу та Брендоні.

Перша світова війна, доводить Л. Голомб, була для П. Карманського, – уже відомого поета і обдарованого публіциста (цикл нарисів «З далекого світу» та памфлетів і фейлетонів під рубрикою «Мавпяче дзеркало»), які протягом 1913-1914 років публікувалися на сторінках газети «Канада»), - періодом національно-патріотичного гарту. Після повернення 1914-го року з Канади поет, недавній «замріяний романтик, потрапляє у вир конкретних подій, що «зміцнили його зв'язки з національно-визвольними прагненнями українського суспільства, внесли суттєві зміни у творчість. Разом із В. Стефаником, М. Черемшиною, О. Кобилянською, Б. Лепким, В. Пачовським, поетами «стрілецької музи» П. Карманський стає творцем художнього літопису трагедії галицької землі, а у 1915 році на запрошення «Союзу визволення України» (у числі інших діячів галицької інтелігенції, серед яких були Б. Лепкий, В. Пачовський, М. Паращук, проводить культурно-освітню діяльність у таборах для військовополонених російської армії в Раштадті, Вецлярі, Зальцведелі, докладаючи чимало зусиль для виховання в українців Наддніпрянщини почуття національної самосвідомості» (с. 7). Збагачений під впливом Тараса Шевченка й Івана Франка відчуттям єдності українства, з цією ж метою двічі побував у Києві (весна та літо 1918 року), викладав українську мову й літературу на вчительських курсах у Херсоні.

У рецензованій монографії рік за роком висвітлено також подальшу творчу і державобудівничу діяльність письменника – головування у повітовому комітеті Української Національної Ради, організація оборонних заходів проти наступу польського війська, редагування газети «Український голос», членство в парламенті ЗУНР, присутність на проголошенні 22 січня 1919 року Акту Злуки Трудовим Конгресом у Києві, прийняття ним пропозиції обійняти посаду секретаря дипломатичної місії Директорії УНР при Ватикані та дати згоду на збір коштів для підтримки ЗУНР у Бразилії та Аргентині, а згодом - заснувати в Дорізоні «Український Союз у Бразилії»».

Однак, доводить Л. Голомб, виписані дороги письменника – це також болючі втрати та розчарування, драма Карманського-педагога, носія культурної традиції свого народу, але й також «негація себе самого», болісні для поета трагедії у сім'ї, важка праця бразилійського фермера.

Повернувшись на рідну землю, письменник знову сповнюється сил до праці. Послугуючись психоаналітичними науковими підходами, Л. Голомб обґрунтовує, наскільки непростим був його поворот до реальних буднів у наступні вісім років

(1931-1939), і все ж, пише вона, «творча активність П. Карманського не знижується. Його поезії та статті друкуються в журналах «Вісник», «Назустріч», «Нові шляхи», в 1936 році виходить книжка мемуарів «Українська богема». Сподіваючись на позитивні зрушення в контексті возз'єднання українських земель 1939-го року, письменник переїжджає до Львова, стає членом Спілки письменників України, працює в правлінні Львівської письменницької організації, входить до редакційної колегії новоствореного журналу «Література і мистецтво», викладає у Львівському університеті. Виклад вражаючої кількості зовнішніх біографічних перемін П. Карманського дослідниця своєрідно відтіняє фактами його приватного життя. Зроблено це із належним тактом, справді лаконічно: під перший розділ книжки вона відводить усього вісім сторінок.

У Львові письменник навіть пробував займатися суголосним часові славослов'ям, не полишаючи, однак, праці для душі - перекладає «Божественну комедію» Данте, виносить на суд спілчан поему про Івана Франка, творить вірш-послання «Тичині», яке, однак, своїм змістом «різко розійшлося з офіційною концепцією творчості поета, – а далі було «неминуче в ті часи для письменника такого масштабу судилище: «трубадура реакції», «запеклого буржуазного націоналіста», «вихованця цитаделі мракобісся Ватикану». Разом із М. Рудницьким та А. Патрусом - Карпатським він виключений зі Спілки письменників України, а «після допитів і проробок у застінках КДБ в 1950 році життя Петра Карманського поступово згасає» (С. Ярема).

Розділ II. «Поет із «власною літературною фізіономією» відкривається нам іншою гранню – глибиною спостережень та високим кваліфікаційним рівнем проф. Л. Голомб. Дослідниця досконало володіє знанням стану літературно-критичної думки в Україні від кінця XIX ст. до наших днів та рівнем наукового освоєння творчості митців «Молододі Музи» як в Україні, так і в зарубіжжі. Крім того, бездоганний, з моєї т. з., естетичний смак, тобто вроджений і поглиблений фаховим та життєвим досвідом дар, уможливило Лідді Голомб, буквально, пропустити крізь призму власного естетичного чуття та культури душі ліричну романтичну, сповнену низки естетичних трас попередніх літературних епох і, зокрема, Бароко, поезію досліджуваного автора.

Розділ III. «...Ой, люлі, люлі, химерний смутку» – найглибший у монографії і, зрештою, відбиває усі її достоїнства: багатий науковий апарат, повноту критичного огляду літератури питання, в т. ч. за унікальними архівними та до нашого часу не опублікованими матеріалами, висвітлення вповні літературно-мистецького явища «Молода Муза» в особі «чолового» її поета – Петра Сильвестровича Карманського.

Новою сторінкою поетичної творчості П. Карманського, – і це знову ж таки на високому філологічному рівні доводить Л. Голомб, – став початок Першої світової війни та окупація Галичини російськими військами. «Протягом 1915 року, – пише вона, – у віденському «Віснику

«Союзу визволення України» з'являється велика кількість поетичних та публіцистичних відгуків письменника на трагедію галицької землі. Добре знаючи імперську Росію, свідченням чого є, зокрема, опубліковані у «Віснику СВУ» статті «Іде, їде Зельман», «Їздив, їздив білий цар», «Переповнилась міра» та ін., Карманський зірким, гострим оком художника виділяє із загального руйновища найбільш характерні, вражаючі факти злочинів російської воячини, що ступала «кривавим шляхом» насильства й жорстокості, відтворивши їх у циклах «Із сучасних поезій» та «Кривавим шляхом». Порівняно з молодомузівським періодом творчості, в якому панували поглиблений ліризм, символізація, метафоричність вислову, Карманський знайшов тут цілком іншу поетичну мову: в ній переважає сувора правда дійсності та публіцистичний пафос (с. 75).

У четвертому розділі, крім поезій названих вище циклів, проаналізовано твори збірки 1917 року «Al fresco», названі поетом «віршованою прозою», – збірки глибоко новаторської, належним чином оціненої літературною критикою (статті Б. Якубського, М. Зерова, сучасного автора П. Ляшкевича та інших). Це, без сумніву, речі дуже вагомні як для філологів-дослідників, так і для студентів, школярів тощо. Та найважливішим, як слід наголосити, і у цьому розділі книжки, і в наступних – п'ятому та шостому – є взірцевий естетичний аналіз поезії. Л. Голомб при цьому не може оминати фактів, зокрема того, що польська дослідниця А. Матусяк, яка спирається на праці Я. Поліщука та Ю. Бірюльова, «чи не вперше в слов'янському літературознавстві вдається до скрупульозного аналізу поезики моолодомузівців на рівні тексту» (с. 32). У такій ситуації не можна не бути відвертим, адже саме до вершин названої вище методології успішно рухається і сама проф. Голомб, і визначає її пріоритети багатьом своїм учням, студентам, кафедрі української літератури УжНУ в цілому.

Так само захоплююче пише Л. Голомб про літературно-критичну і публіцистичну спадщину Петра Карманського, про його прозу і мемуаристику (розділи «7. Пером літературного критика й публіциста» (с. 124-163) та «8. «... Ось нарис нової етичної культури...» (Художня проза та мемуаристика) – С. 163-209.

«Післяслово» у монографії «Петро Карманський: життя і творчість» витримане у відповідному жанрі, однак «витримане» так, що його не можна не цитувати знову і знову, як-от: «Виразник ба-

гатої, переважно мінорної гами людських почуттів, Карманський умів знайти адекватні способи градації в розкритті настроїв суб'єкта, їх безконечних відтінків, найрізноманітніших поєднань у єдиній, цілісній картині розгортання чуття, важливу роль у відтворенні якої відіграють також структурні принципи побудови циклів та збірок. «Химерний смуток» Карманського постає в його творчості як художнє втілення здатності до вболівання за недосконалість світу. В системі духовних цінностей поета його «смуток» співвідноситься з категоріями гуманності, співчуття до страждань окремої людини, нації, людства. Цим диктується також і звернення поета до різноманітних форм вираження авторської свідомості (ліричний герой, власне автор, автор-оповідач, герой рольової лірики), застосування яких відзначається гнучкою варіативністю. Характерна для символізму мова натяків, іноказань, стихія музикального, прикмети сецесійної поезики в зображенні природи поглибили розкриття внутрішнього світу носія переживання в ліриці поета. Надзвичайно широка й жанрова палітра поезії Карманського, в якій знаходимо і канонічні форми віршування (сонет, станси, октава, терцини), і зразки релігійної, культової поезії (псалми, стихіри) й віршовану публіцистику (клятва, гімн, присяга), сатири, ліро-епічні описові вірші, і – найбільш поширені – зразки ліричної мініатюри сугестивного характеру, медитації, психологізованого пейзажу.

Не менш різноманітний П. Карманський і в жанрах художньої прози, критики та публіцистики (роман-сподівання, мемуарна повість, лист, подорожні нотатки, памфлет, літературно-критична стаття (оглядова, теоретична, літературний портрет), рецензія, некролог тощо).

Керуючись великим досвідом педагогічної діяльності в Ужгородському університеті, Л. Голомб вдало спланувала додатки до рецензованої книжки. Їх склали статті Петра Карманського «Ми й вони», Остапа Луцького «Молода муза», Михайла Рудницького «Що таке «Молода Муза»?», (чому не зазначені у Змісті видання) «Сторінки рукопису поезії «Ave Maria» Петра Карманського (с. 240-242) та спогад письменника «У Херсоні».

Отже, сподіваємось на третє наукове видання професора Лідії Голомб про Петра Карманського і хоча б тому, що у вище прорецензованому явно бракує Бібліографії.

Наталія Вигодованець,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри
української літератури УжНУ